

Akhmetov Artemiy Olegovich* – Master of Veterinary Science, Head of the Visual Diagnostics Department, Veterinary Laboratory, Equi Lab LLP, Republic of Kazakhstan, 050014, Almaty, Auezov District, 20 Zhazylbek Str, apt. 85, tel.: 87052223918, e-mail: ahmetov_artem96@mail.ru.

Kumekbayeva Zhanneta Zhumagazyevna – Candidate of Veterinary Sciences, Director of the Veterinary Laboratory, Equi Lab LLP, Almaty, Republic of Kazakhstan, 050014, Almaty, Auezov district, 20 Zhazylbek Str, apt. 85, tel.: 87007732737, e-mail: kumekbaevazhzh@mail.ru.

Krykbayev Yerkin Aliybekovich – PhD student, “8D09101 – Veterinary Medicine” educational program, Researcher of the Veterinary Laboratory, Equi Lab LLP, Republic of Kazakhstan, 050014, Almaty, Auezov district, 20 Zhazylbek Str, apt. 85, tel.: 87023654304, e-mail: krykbaev_e@mail.ru.

XFTAP 68.41.49. 64.41.19

ӨОЖ 619:618.14-002.3:636.2

<https://doi.org/10.52269/KGTD253122>

БҚО СҮТТІ БАҒЫТЫНДАҒЫ ШАРУАШЫЛЫҚТАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА АКУШЕРЛІК ГИНЕКОЛОГИЯЛЫҚ ДИСПАНСЕРЛЕУДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ ЖӘНЕ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Габдуллин Д.Е.* – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ., Қазақстан Республикасы.

Қожаева А.Р. – философия докторы (PhD), Халықаралық ынтымақтастық орталығының басшысы, «Шәкәрім университеті» КеАҚ, Семей қ., Қазақстан Республикасы.

Ертлеуова Б.О. – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ., Қазақстан Республикасы.

Ищанова А.С. – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» КеАҚ, Орал қ., Қазақстан Республикасы.

Бұл мақалада Батыс Қазақстан облысы бойынша сүтті бағыттағы сиырлар мен қашарларда акушерлік-гинекологиялық ауруларының таралуын зерттеу нәтижелері мен маңыздылығы көрсетілген. Зерттеу нәтижелері қорытындысы бойынша жалпы зерттелген 445 бас сиырлар мен қашарлардың 157 басында (34,6%) акушерлік-гинекологиялық патологиялар анықталды. Жүргізілген зерттеулер нәтижелеріне сәйкес, акушерлік-гинекологиялық патологиялар арасында жатыр субинволюциясы, вестибуло – вагинит және жатыр қабынуының (эндометрит) кең таралғаны көрсетілген. Жатыр қабынуының таралуы түріне байланысты жіті түрі, созылмалы және субклиникалық түрлеріне қарағанда жиі кездеседі. Жатыр қабынуларының туындауына бірден-бір себепші ретінде келесідей патологиялар: вестибуло-вагинит, шудың кешеуілдеуі және жатыр субинволюциясы себепкер болды. Сонымен қатар тұрақты сары дене, киста және жұмыртқалық гипофункциясы анықталып, бұл сиырлар мен қашарлардың оңтайлы ұрықтануына кедергі туындатып, жануарлардың тұрақты бедеулігінің себебі болды. Сүтті бағытындағы мал шаруашылығын қарқынды дамыту ол малдың өнімділігі мен өсіп-өну көрсеткіштері тікелей байланысты екені анық, сондықтан сиырлар мен қашарлардың репродуктивті органдарының қалыпты жағдайын қадағалау, яғни акушерлік – гинекологиялық диспансерлеу жұмыстарын уақытылы жүргізу зоогигиеналық және ветеринариялық талаптарын қатаң сақтау мал шаруашылығының қарқынды дамуында маңызды рөл атқарады.

Түйінді сөздер: акушерлік-гинекологиялық диспансеризация, субинволюция, эндометрит, УДЗ, Alpha vision голштин, симментал тұқымы.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ЗНАЧИМОСТЬ АКУШЕРСКО-ГИНЕКОЛОГИЧЕСКОЙ ДИСПАНСЕРИЗАЦИИ В УСЛОВИЯХ МОЛОЧНОГО НАПРАВЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВ ЗКО

Габдуллин Д.Е.* – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии и агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», г. Уральск, Республика Казахстан.

Қожаева А.Р. – доктор философии (PhD), руководитель центра международного сотрудничества, НАО «Шәкәрім университет», г. Семей, Республика Казахстан.

Ертлеуова Б.О. – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии и агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», г. Уральск, Республика Казахстан.

Ищанова А.С. – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии и агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», г. Уральск, Республика Казахстан.

В данной статье отражены результаты и значимость исследования распространенности акушерско-гинекологических заболеваний у коров и телок молочного направления по Западно-Казахстанской области. По итогам исследований, акушерско-гинекологические патологии выявлены у 157 голов (34,6%) из 445 обследованных голов коров и телок. Согласно результатам проведенных исследований, среди акушерско-гинекологических патологий широко распространены субинволюция матки, вестибуло-вагинит и воспаление матки (эндометрит). Среди форм воспаления матки, острое течение заболевания встречается чаще по распространенности по сравнению с хронической и субклинической формами. Причинами возникновения воспалений матки являлись следующие патологии: вестибуло-вагинит, задержания последа и субинволюция матки. Также были выявлены персистентное желтое тело, киста и гипофункция яичников, что препятствовало оптимальному оплодотворению коров и телок, что привело к постоянному бесплодию животных. Очевидно, что от интенсивного развития молочного животноводства напрямую зависят показатели продуктивности и воспроизводства скота, поэтому наблюдение за нормальным состоянием репродуктивных органов коров и телок, то есть своевременное проведение акушерско-гинекологической диспансеризации, строгое соблюдение зоогиgienических и ветеринарных требований, играет важную роль в динамичном развитии животноводства.

Ключевые слова: акушерско-гинекологическая диспансеризация, субинволюция, эндометрит, УЗИ, Alpha vision, голштинская порода, симментальская порода.

RESULTS AND SIGNIFICANCE OF OBSTETRIC- GYNECOLOGIC MEDICAL EXAMINATION IN THE CONTEXT OF DAIRY FARMING IN THE WEST KAZAKHSTAN REGION

Gabdullin D.Y.* – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Uralsk, Republic of Kazakhstan.

Kozhayeva A.R. – PhD, Head of the International Cooperation Center, Shakarim University NPJSC, Semey, Republic of Kazakhstan.

Yertleuova B.O. – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Uralsk, Republic of Kazakhstan.

Ishchanova, A.S. – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Uralsk, Republic of Kazakhstan.

This article reflects the results and significance of a study on the prevalence of obstetric-gynecologic diseases in dairy cows and heifers in the West Kazakhstan region. According to the research findings, obstetric-gynecologic pathologies were detected in 157 heads (34.6%) of the 445 cows and heifers examined. The study revealed that uterine subinvolution, vestibulovaginitis and inflammation of the uterus (endometritis) are widespread among obstetric-gynecologic pathologies. Among the forms of uterine inflammation, the acute course of the disease is more common in terms of prevalence compared with chronic and subclinical forms. The causes of inflammation of the uterus were the following pathologies: vestibulovaginitis, retention of the placenta and subinvolution of the uterus. Persistent corpus luteum, cyst and hypofunction of the ovaries were also identified, which prevented optimal fertilization of cows and heifers, leading to permanent infertility of the animals. Intensive development of dairy farming is obvious that the indicators of productivity and reproduction of livestock directly depend on it, therefore, monitoring the normal condition of the reproductive organs of cows and heifers, that is, timely obstetric-gynecologic medical examinations, strict compliance with zoohygienic and veterinary requirements plays an important role in the dynamic development of animal husbandry.

Key words: obstetric-gynecologic medical examination, subinvolution, endometritis, ultrasound, Alpha vision, Holstein, Simmental breed.

Қысқашы. Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейін жоспарланған стратегиялық дамудың негізгі бағыттарына сай мал шаруашылығы өнімдерін молайту жұмыстары негізделген. Осы мақсатты жүзеге асыру барысында сүтті мал шаруашылығын дамытудың маңызы артуда, сондықтан қазіргі таңда мал шаруашылығы саласына қойылатын талаптардың өзгеруіне байланысты заманауи озық технологияларды қолдану және жетілдіру еліміздің дамуына орасан зор үлесін тигізеді деп саналады [1]. Ал қазіргі таңда стратегиялық дамудың бірден бір бөлігі мал шаруашылығы екені мәлім, мал шаруашылығының қарқынды дамуын тежейтін негізгі факторлардың бірі ол репродуктивті мүшелердің патологиялары. Бұл патологиялар мал шаруашылығында мал өнімділігін едәуір төмендетеді, сол себептен жануарларды уақытылы акушерлік гинекологиялық диспансерлеу жүргізіп, уақытылы ем шараларын қолдану маңызды болып табылады [2, 25 б., 3, 38 б.].

Соңғы уақытқа дейін жыл сайын сиырдан бұзау алу керек деген пікір болған. Қазіргі уақытта бұл мәлімдеме өзекті емес және ескірген деген хабарламалар жиі кездеседі. Дегенмен шаруашылықта жыл сайын сиырдан төл алу керек деген пікір жиі айтылуда, бірақ бұл нәтижеге жету үшін жануарлардың репродуктивті мүшелерінің патологиялық жәй күйлерін уақытылы тексеріп емдік шараларын жүргізбеу есебінен орын алатыны мәлім. Авторлардың мәліметтеріне сүйенсек, негізгі себептердің бірі болып жоғары өнімді жануарлардың туғаннан кейін сүт өнімділігінің артуы келешекте инволюция процесінің жәй өтуімен сипаттайды. Ал кейбір дереккөздерде туғаннан кейінгі патологияның жиі кездесуінің себептерінің біріне лактацияның ұзаруы болып табылады делінген, яғни жануар ағзасында үлкен метаболиттік жүктеме туындап зат алмасу процесі және репродуктивті жүйенің гормоналды фонының бұзылуы салдарынан пайда болады делінеді [4, 145 б., 5, 27 б., 6, 48 б.].

Жоғары өнімді сиырларда жиі кездесетін репродуктивті мүшелердегі патологияның және бедеуліктің алдын алу шараларының едәуір жетістіктеріне қарамастан мал шаруашылығы мамандары мен ғалымдардың алдына қойылып отырған негізгі мәселелердің бірі болып табылуда [8, 531 б., 9, 154 б.].

Сүтті бағыттағы мал шаруашылықтарында бедеуліктің себептері көпшілік жағдайда азықтандыру, ұстап-бағу, гиподинамия, моционның жетіспеушілігі және зоотехникалық талаптардың сақталмауынан пайда болады. Бұл мәселелер зоотехникалық және ветеринариялық іс-шаралардың уақытында және дұрыс орындалмауынан туындайды. Қазақстанда сүтті бағытындағы асыл тұқымды сиырларда репродуктивті мүшелердің патологияларынан бедеулік 30-51% жағдайда кездеседі, ал қашарларда бұл көрсеткіш 13-28% жетеді, яғни бұл еліміздің экономикалық жағдайына айтарлықтай әсерін тигізеді [10, 10 б., 11, 86 б., 12, 13 б.].

Отандық ғалымдардың 2013-2019 жылдар аралығында жүргізген зерттеулеріне сәйкес, Ақмола облысындағы сиырлардың жатыр аурулары Солтүстік Қазақстан облысымен салыстырғанда бірнеше есе көп тіркеліп, 20,6% - 45% аралығында болды. Ал Алматы облысында бұл көрсеткіш орташа есеппен 10,5% деңгейінде. Шаруашылықтарда сиырлардағы эндометриттің іріңді-катаральды түрі жиі кездеседі, оның ішінде жіті эндометриттің кездесу жиілігі 23,3%, ал субклиникалық түрі 8,0% құрайды. Батыс Қазақстан облысындағы ет бағытындағы сиыр шаруашылықтарында жатыр ауруларының пайыздық көрсеткіші 35%, жұмыртқалық гипофункциясы 33,7%, және жатыр субинволюциясы 10%-дан аспайды [13, 368 б., 14, 39 б., 15, 172 б., 16 15 б.].

Асылтұқымды шаруашылықтарда бедеуліктің бірден-бір себептері болып акушерлік-гинекологиялық патологияларға дұрыс диагноз қоймау және тиімсіз хаттамалармен емдеу жүргізу жатырдың морфологиялық және функционалдық өзгерістеріне ұшыратып кейіннен сиырларда жатыр ауруларының созылмалы түріне ауысуы салдарынан туындайды. [17, 6 б., 18, 145 б., 19, 7 б., 20, 101 б.].

Әдеби мәліметтерді қорытындылай келе акушерлік-гинекологиялық аурулардың алдын алу мақсатында гинекологиялық диспансерлеуді уақытылы жүргізіп, физиологиялық жағдайын бақылау, патологиялық үрдістерін дер кезінде анықтап емдеу және хаттамаларын дұрыс таңдай білу қазіргі таңда сүт фермаларында өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Зерттеу мақсаты. Батыс Қазақстан облысы сүт бағытында мал шаруашылығындағы сиырлар мен қашарларды гинекологиялық диспансерлеу және ұрықтану көрсеткіштерінің төмен болуы себептерін анықтау.

Зерттеу материалдары. Зерттеу жұмыстары 2021-2022 жылдары Батыс Қазақстан облысы, Теректі ауданы, Погромный елді мекенінде орналасқан ЖШС «Агрофирма Акас», Ақтөбе облысы, «Анисан» ШҚ және Мартук ауданына қарасты «Есбол» ШҚ –да барлығы 445 бас сиырлар мен қашарларға акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу жұмыстары жүргізілді.

Зерттеу объектілері ретінде сүтті бағытындағы голштин және симментал тұқымды сиырлары мен қашарлары алынды. Акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу жұмыстары жалпы қабылданған әдістермен нұсқаулықтарға және клиникалық хаттамаларға сәйкес жүргізілді: 1) тік ішек (ректальды) арқылы зерттеу жұмыстары DRAMINSKI 4 VETSLIM УДЗ құрылғысымен жатыр және аналық бездердің морфологиялық құрылымы өзгерістерін анықтау, 2) Alpha vision аппараты көмегімен визуальды қынап және жатыр мойыны патологияларын, 3) репродуктивті мүшелерден бөлінген бөліндіні микроскопиялық және pH экспресс тест көмегімен қышқылдық ортасын анықтау әдістерімен жатырдың қабыну үрдістерін балау жұмыстары жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері. ЖШС «Агрофирма Акас», «Анисан» ШҚ және «Есбол» ШҚ – да акушерлік – гинекологиялық диспансерлеу жұмыстары барлығы – 445 бас жануарларға жүргізілді. Бұл жұмыстар аталған шаруашылықтардағы сиырлар мен қашарларда репродуктивті мүшелерде туғаннан кейін жиі кездесетін патологиялардың алдын алу шараларын жүзеге асыру мақсатында орындалды. Зерттеу жұмыстарының нәтижелері 1 кестеде көрсетілген.

1 кесте – БҚО шаруашылықтарында сиырлар мен қашарлардағы акушерлік гинекологиялық патологиялардың таралуы

Патология	«Агрофирма Акас» ЖШС		«Анисан» ШҚ		«Есбол» ШҚ		Барлығы	
	п	%	п	%	п	%	п	%
Эндометрит	15	7,8	7	4,58	3	3	25	5,6
Киста	4	2,1	10	6,54	4	4	18	4,0
Вестибуло – вагинит	16	8,3	8	5,23	9	9,1	33	7,4
Тұрақты сары дене	8	4,1	6	3,92	3	3	17	3,8
Жатыр субинволюциясы	20	10,3	13	8,50	9	9,1	42	9,5
Жұмыртқалық гипофункциясы	13	6,8	-	-	6	6,1	19	4,3
Буаз және сау жануарлар	117	60,6	109	71,24	65	65,7	291	65,4
БАРЛЫҒЫ	193	100,0	153	100,0	99	100	445	100,0

Зерттеу барысында «Агрофирма Акас» ЖШС шаруашылығында сиырлар мен қашарларда бедеуліктің негізгі және қосалқы этиологиялық факторлары анықталды. Жалпы акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу жүргізілген – 193 бас жануарлардың ішінде буаз және репродуктивті мүшелері қалыпты жағдайда – 117 немесе (60,6 %) бас анықталды. Ал 39,3 % жануарларда репродуктивті мүшелерінде патологиялық үрдістер анықталды, атап айтсақ келесідей патологиялар: эндометрит – 7,8 %, киста – 2,1 %, вестибуло-вагинит – 8,3 %, тұрақты сары дене – 4,1 %, жатыр субинволюциясы – 10,3 %, жұмыртқалық гипофункциясы – 6,8 %.

«Анисан» ШҚ – буаз немесе репродуктивті жүйелері қалыпты жағдайда – 71,2 %, ал патологиялық үрдіс – 28,7 % сиырлар мен қашарларда анықталып, оның ішінде эндометрит – 4,6 %, киста – 6,5 %, вестибуло-вагинит – 5,2 %, тұрақты сары дене – 3,9 %, жатыр субинволюциясы – 8,5 %, жұмыртқалық гипофункциясы анықталмады, яғни аталған шаруашылықтағы жануарларда физиологиялық күй жайларының қалыпты екеніне куәлік етеді.

«Есбол» ШҚ-да репродуктивті жүйелері қалыпты немесе буаз сиырлар мен қашарлар – 65, 7 % құраса, патологиялық күй жағдайлары – 34,3 %, оның ішінде эндометрит – 3 %, киста – 4 %, вестибуло – вагинит – 9,1 %, тұрақты сары дене – 3 %, жатыр субинволюциясы – 9,1 %, жұмыртқалық гипофункциясы – 6,1 % анықталды. Жалпы туудан кейінгі патологиялар анықталған сиырлар саны -112 бас (72,7%) құраса, ал қашарлар саны – 42 басты (27,3%) құрады.

Зерттеу нәтижелерін талқылау. Зерттеу жұмыстары жүргізілген шаруашылықтарда барлығы – 445 бас сиырлар мен қашарлар арасында репродуктивті жүйесінде патологиялық үрдістер жалпы 154 басында анықталды, оның ішінде жиі кездесетін патология жатыр субинволюциясы, вестибуло – вагинит және эндометрит. Сонымен қатар тұрақты сары дене, жұмыртқалық гипофункциясы және киста.

Зерттеу жұмыстары жүргізілген шаруашылықтарда жатыр субинволюциясы акушерлік- гинекологиялық диспансерлеу жүргізілген мал басы санына шаққанда – 9,5 % құрады. Бұл патологияның жиі кездесу себептеріне туғаннан кейінгі күтімнің нашар болуы, яғни зоогигиеналық және ветеринариялық талаптардың сақталмауы, инфекциялық және гормональдық бұзылыстар, азықтың құнарсыздығын айтуға болады.

Вестибуло-вагинит – 7,5 % кездескен, бұл инфекциялық немесе туу кезінде жарақаттан пайда болған патологияның түрі, яғни ол өз кезегінде патогенді микроорганизмдердің көбеюіне қолайлы жағдай жасап, қабыну үрдісінің жоғары жыныс жолдарына таралуына себеп болады. Аталған патология уақытылы емделмеген жағдайда эндометрит, жатыр атониясы және бедеулік секілді асқынуларға алып келуі мүмкін.

Эндометрит – 5,6 % құрады, бұл инфекциялық микроорганизмдердің себебінен туындайтыны патология екені анық, яғни шудың кешеуілдеуі, туғаннан кейінгі кезеңде жатыр мойыны ашық болуы және вестибуло-вагинит кезінде сыртқы орта факторларынан енген микроорганизмдердің көбеюі салдарынан пайда болуы ықтимал.

Тұрақты сары дене, киста және жұмыртқалық гипофункциясы жалпы – 12,1 % құрады, бұл патологиялардың кездесу жиілігі прогестерон гормонының жоғары болуы, сонымен қатар жануарға моционның, адинамиа және гиподинамия жеткіліксіздігінен туындайды, ал киста анықталу себептеріне аналық жыныс бездерінде овуляцияланбаған бірақ жетілген фолликулалардың немесе сұйықтықтың секрециялануынан сонымен қатар, тұрақты сары дене себебінен пайда болуы мүмкін және жұмыртқалық гипофункциясының патологиясы келесідей себептерден: аналық без қызметінің тежелуі немесе тоқталуы микро-макроэлементтердің жетіспеушілігі жануарда стресстік жағдайлармен инфекциялық үрдістің жүруімен дамиды.

Қорытынды. Акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу жұмыстарын жүргізу барысында тәжірибелік шаруашылықтардағы сиырлар мен қашарларда гинекологиялық патологиялар анықталды. Акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу нәтижесінде бедеу сиырлар мен қашарларда негізінен жиірек

кездескен патологияларға жатыр субинволюциясы, вестибуло-вагинит және эндометрит сонымен қатар тұрақты сары дене, киста және жұмыртқалық гипофункциясы анықталды.

Бұл патологиялық жағдайлардың жиі кездесуі туғаннан кейінгі күтімнің нашарлығы, зоогигиеналық-ветеринариялық талаптардың сақталмауы, уақытылы акушерлік-гинекологиялық диспансерлеу жұмыстарының жүргізілмеуі, диагноздардың нақтыланбауы салдарынан ем – шаралардың тиімсіздігі және құнарсыз азықпен азықтандыру бірден-бір себептері болып табылды.

Сондықтан сүтті бағытындағы сиырлар мен қашарларда репродуктивті органдарында патологияның дамуы табынның ұрпақты болу қасиеттерін төмендетіп кей жағдайда тұрақты бедеулікке себепкер болуда. Зерттеу нәтижелерін тұжырымдай келе, сүтті бағыттағы мал шаруашылығын дамытудың негізгі мәселелерінің бірі ретінде сиырлар мен қашарлардың репродуктивті органдарының жай-күйін тұрақты және үздіксіз бақылау жылына кем дегенде екі рет жүргізу, шаруашылықтың қарқынды дамуына негізгі үлесін қосады. Сонымен қатар, сиырлар мен қашарларда туғаннан кейінгі патологиялар анықталғаннан кейін емдеудің симптоматикалық және этиотропты емдеу жүргізу ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. **Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана»:** официальный сайт Президента Республики Казахстан. – обращение датировано 5 октябрь 2018 года https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-5-oktyabrya-2018-g 5 августа 2025 года.
2. **Darmenova, A.G., Darmanova, A.G., Zukhrabov, M.G., Murzabayev, K.E., Valiyeva, Zh.M. Application of antiplacental blood in the treatment of cows with postpartum endometritis** [Text] / A.G.Darmenova, M.G. Zukhrabov, K.E. Murzabayev, Z.M. Valiyeva // Indian Veterinary Journal. – 2018. – 95 (10). – P.22-26.
3. **Петухова, Е.И., Баймишев, М.Х., Баймишев, Х.Б. Восстановление функции размножения коров и кормовая добавка Оптиген** [Текст] / Е.И. Петухова, М.Х. Баймишев, Х.Б. Баймишев // Известия Самарской государственной сельскохозяйственной академии. – 2023. – 1. – С.32-39.
4. **Нечаев, А.В., Минюк, Л.А., Гришина, Д.Ю. Профилактика метаболических заболеваний высокопродуктивных коров** [Текст] / А.В. Нечаев, Л.А. Минюк, Д.Ю.Гришина // Вестник Ульяновской государственной сельскохозяйственной академии. – 2017. – 2 (38). – С.143-147.
5. **Гизатова, Н.В. Динамика роста и развития тёлочек казахской белоголовой породы при использовании в рационе кормления кормовой добавки Биодарин** [Текст] / Н.В. Гизатова // Известия Самарской государственной сельскохозяйственной академии. – 2016. – 1. – С. 27-29.
6. **Головин, А.В. Разработка и использование норм кормления коров на основе факториального метода** [Текст] / А.В. Головин // Известия Самарской государственной сельскохозяйственной академии. – 2016. – 1. – С. 47-50.
7. **Хакимов, И. Н., Мударисов, Р.М., Акимов, А.Л. Зависимость упитанности мясного скота от живой массы и её коррекция уровнем кормления** [Текст] / И.Н.Хакимов, Р.М.Мударисов, А.Л.Акимов // Известия Самарской государственной академии. – 2018. – 1. – С. 19-26.
8. **Ambrose, D.J. Gobikrushanth, M., Zuidhof, S., Kastelic, J.P. Low-dose natural prostaglandin F2 α (dinoprost) at timed insemination improves conception rate in dairy cattle** [Text] / D.J. Ambrose, M. Gobikrushanth, S. Zuidhof, J.P. Kastelic // Theriogenology. – 2015. – 83 (4). – P.529-534 <https://doi.org/10.1016/j.theriogenology.2014.10.034>.
9. **Mohammadi, A., Seifi, H., Farzaneh, N. Effect of prostaglandin F2 α and GnRH administration at the time of artificial insemination on reproductive performance of dairy cows** [Text] / A. Mohammadi, H. Seifi, N. Farzaneh // Veterinary research forum: an international quarterly journal. – 2019. – 10 (2). – P 153-158. <https://doi.org/10.30466/vrf.2018.87502.2136>.
10. **Сотникова, Е.Д. Ватников, Ю.А., Куликов, Е.В. Акушерско-гинекологическая диспансеризация племенного поголовья крупного рогатого скота** [Текст] /Е.Д. Сотникова, Ю.А. Ватников, Е.В. Куликов // Вестник РУДН, серия Агрономия и животноводство. –2014. – 3. – С.10-15.
11. **Красникова, Е.С., Ларионова, О.С. Биологическая безопасность продукции животных, инфицированных вирусами энзоотического лейкоза и иммунодефицита КРС** [Текст] / Е.С. Красникова, О.С. Ларионова // Вестник ветеринарии. – 2014. – 69 (2). – С.85-87.
12. **Грига, О.Э., Грига, Э.Н., Божеков, С.Е. Факторы, способствующие возникновению гнойно-катарального эндометрита** [Текст] / О.Э. Грига, Э.Н. Грига, С.Е. Божеков // Ветеринарная патология – 2013. – 2(44). – С.12-18.
13. **Jakupov, I., Kuzerbayeva, A., Karabayeva, Zh.Z. Entwicklung einer Farbkarte zur Unterscheidung von Iochien bei Kuhen mit und ohne Störung der Uterusinvololution** [Text] / I. Jakupov, A. Kuzerbayeva, Zh.Z. Karabayeva // Thrombosis and Haemostasis. – 2016. – 44 (06). – P. 368-370.
14. **Джакупов, И.Т., Карабаева, Ж.З. Мониторинг воспроизводительной функции коров различных пород молочного направления продуктивности** [Текст] / И.Т. Джакупов, Ж.З. Карабаева // Шәкәрім атындағы СМУ. –2017. – 2(1). – С. 35-41.

15. Асатбаева, Г.К., Абдрахманов, Т.Ж., Конвишер, А.Н. Сравнительная оценка методов диагностики катарального эндометрита коров [Текст] / Г.К. Асатбаева, Т.Ж. Абдрахманов, А.Н. Конвишер // Селекционно-генетические аспекты развития молочного скотоводства 90-летию Ш.И. Шихсаидова. – 2019. – С. 166-174.
16. Горелов, Ю.М., Телелева, М.В. Мониторинг эндометритов у коров в условиях молочно – товарных ферм Алматинской области [Текст] / Ю.М. Горелов, М.В. Телелева // Проблемы теории и практики современной ветеринарной науки: сб. науч. тр. – 2015. – С. 15.
17. Willam, M. Graves Dairy herd synchronisation programs. [Text] / M. Willam // University of Georgia. Bull. – 2012. – 1227. – P.1-8.
18. Зубков, А.А., Скляр, П.Н. Структура и распространенность полиорганной патологии коров послеродового периода [Текст] / А.А. Зубков, П.Н. Скляр // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. – 2017. – 82. – С.145-147.
19. Авдеенко, В.С., Донник, И.М., Лоретц, О.Г., Бабухин, С.Н., Рыхлов, А.С., Молчанов, А.В. Механизм развития синдрома «Кетоз-гестоз» у беременных коров и эффективность применения антиоксидантных препаратов [Текст] / В.С. Авдеенко, И.М. Донник, О.Г. Лоретц, С.Н. Бабухин, А.С. Рыхлов, А.В. Молчанов // ВЕТ. – 2016. – 8 (150). – С. 4-9.
20. Рахматуллин, Э.К., Борисов, С.А., Силова, Н.В., Писалева, С.Г. Фармакодинамическое обоснование действия фурагрина при эндометрите коров [Текст] / Э.К. Рахматуллин, С.А. Борисов, Н.В. Силова, С.Г. Писалева // Вестник Ульяновской государственной сельскохозяйственной академии. – 2014. – 1. – С. 98-102.

REFERENCES:

1. Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N. Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Social'no-e'konomicheskaya modernizaciya – glavny'j vektor razvitiya Kazakhstana» [Address by the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the People of Kazakhstan “Socio-Economic Modernization – the Main Vector of Kazakhstan’s Development”]. Available at: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan_nnazarbaeva-narodu-kazahstana-5-oktyabrya-2018-g (accessed 05 August 2025). (In Russian).
2. Darmenova A.G., Zukhrabov, M.G., Murzabayev, K.E., Valiyeva, Zh.M. Application of antiplacental blood in the treatment of cows with postpartum endometritis. *Indian Veterinary Journal*, 2018, vol. 95, iss. 10, pp. 22-26.
3. Petuhova E.I., Bajmishev M.H., Bajmishev H.B. Vosstanovlenie funktsii razmnozheniya korov i kormovaya dobavka Optigen [Restoration of reproductive function in cows and the Optigen feed additive]. *Izvestiya Samarskoy gosudarstvennoy sel'skhozaystvennoy akademii*, 2023, vol. 1, pp. 32-39. (In Russian).
4. Nechaev A.V., Minyuk L.A., Grishina D.Yu. Profilaktika metabolicheskikh zabolevanij vy'sokoproduktivny'h korov [Prevention of metabolic diseases of highly-productive cows]. *Vestnik Ul'yanovskoy gosudarstvennoy sel'skhozaystvennoy akademii*, 2017, vol.2, no. 38, pp.143-147. (In Russian)
5. Gizatova N.V. Dinamika rosta i razvitiya tyolok kazahskoy belogolovoy porody' pri ispol'zovanii v racione kormleniya kormovoy dobavki Biodarin [Growth and development of Kazakh White breed heifers at diet use of feed additives Biodarin]. *Izvestiya Samarskoy gosudarstvennoy sel'skhozaystvennoy akademii*, 2016, vol. 1, pp. 27-29. (In Russian).
6. Golovin A.V. Razrabotka i ispol'zovanie norm kormleniya korov na osnove faktorial'nogo metoda [Development and use of cow feeding rates based on the factorial method]. *Izvestiya Samarskoy gosudarstvennoy sel'skhozaystvennoy akademii*, 2016, vol. 1, pp. 47-50. (In Russian).
7. Hakimov I. N., Mudarisov R.M., Akimov A.L. Zavisimost' upitannosti myasnogo skota ot zhivoj massy' i ejo korrekciya urovnem kormleniya [Dependence of beef cattle body condition on live weight and its adjustment by feeding level]. *Izvestiya Samarskoy gosudarstvennoy akademii*, 2018, vol. 1, pp. 19-26. (In Russian).
8. Ambrose D.J., Gobikrushanth M., Zuidhof S., Kastelic J.P. Low-dose natural prostaglandin F2α (dinoprost) at timed insemination improves conception rate in dairy cattle. *Theriogenology*, 2015, vol. 83, iss. 4, pp. 529-534. <https://doi.org/10.1016/j.theriogenology.2014.10.034>.
9. Mohammadi A., Seifi H., Farzaneh N. Effect of prostaglandin F2α and GnRH administration at the time of artificial insemination on reproductive performance of dairy cows. *Veterinary research forum: an international quarterly journal*, 2019, vol.10, iss. 2, pp 153-158. <https://doi.org/10.30466/vrf.2018.87502.2136>.
10. Sotnikova E.D., Vatnikov Yu.A., Kulikov E.V. Akushersko-ginekologicheskaya dispanserizaciya plemennogo pogolov'ya krupnogo rogatogo skota [Obstetric and gynecological clinical examination of breeding stock cattle]. *Vestnik RUDN, seriya Agronomiya i zhivotnovodstvo*, 2014, vol. 3, pp. 10-15. (In Russian).
11. Krasnikova E.S., Larionova O.S. Biologicheskaya bezopasnost' produktsii zhivotny'h, infitsirovanny'h virusami e'nzooticheskogo lejkoza i immunodefitsita KRS [Biological safety of products derived from animals infected with enzootic leukemia and bovine immunodeficiency viruses]. *Vestnik veterinarii*, 2014, vol. 69, no. 2, pp. 85-87. (In Russian).
12. Griga O.E., Griga E.N., Bozhekov S.E. Faktory', sposobstvuyushhie vozniknoveniyu gnojno – kataral'nogo e'ndometrita [Factors contributing to the development of purulent-catarrhal endometritis]. *Veterinarnaya patologiya*, 2013, vol. 2, no. 44, pp.12-18. (In Russian).

13. Jakupov I., Kuzerbayeva A., Karabayeva Zh.Z. Entwicklung einer Farbkartezur Unterscheidung von lochien bei Kuhen mit und ohne Störung der Uterusinvolution. *Thrombosis and Haemostasis*, 2016, vol. 44, iss. 06, pp. 368-370.

14. Dzhakupov I.T., Karabaeva Zh.Z. Monitoring vosproizvoditel'noj funkicii korov razlichny'h porod molochnogo napravleniya produktivnosti [Monitoring of the reproductive function of dairy cows of various breeds]. *Shakarim atyndary SMU*, 2017, vol. 2, iss. 1, pp. 35-41. (In Russian).

15. Asatbaeva G.K., Abdrahmanov T.Zh., Konvisher A.N. Sravnitel'naya ocenka metodov diagnostiki kataral'nogo e'ndometrita korov [Comparative evaluation of diagnostic methods for catarrhal endometritis in cows]. *Selekcionno-geneticheskie aspekty' razvitiya molochnogo skotovodstva 90-letiyu Sh.I. Shihsaidova*, 2019, pp. 166-174. (In Russian).

16. Gorelov Yu.M., Telelyaeva M.V. Monitoring e'ndometritov u korov v usloviyah molochno – tovarny'h ferm Almatinskoj oblasti [Monitoring endometritis in cows on dairy farms in the Almaty region]. *Problemy' teorii i praktiki sovremennoj veterinarnoj nauki: sbornik nauchny'h trudov*, 2015, 15 p. (In Russian).

17. Willam M. Graves Dairy herd synchronisation programs. *University of Georgia Bulletin*, 2012, 1227, pp.1-8.

18. Zubkov A.A., Sklyarov P.N. Struktura i rasprostranennost' poliorgannoj patologii korov poslerodovogo perioda [Structure and prevalence of multiple organ pathology in cows in the postpartum period]. *Naukovij visnik L'viv's'kogo nacional'nogo universiteta veterinarnoj medicini ta biotekhnologii imeni S.Z. Gzhickogo*, 2017, vol. 82, pp. 145-147. (In Russian).

19. Avdeenko V.S., Donnik I.M., Loretc O.G., et al. Mehanizm razvitiya sindroma «Keto-gestoz» u beremenny'h korov i e'ffektivnost' primeneniya antioksidantny'h preparatov [The mechanism of development of the "Ketosis-gestosis" syndrome in pregnant cows and the effectiveness of antioxidant drugs]. *Agrarnyj vestnik Urala*, 2016, vol. 8, no. 150, pp. 4-9. (In Russian).

20. Rahmatullin E.K., Borisov S.A., Silova N.V., Pisaleva S.G. Farmakodinamicheskoe obosnovanie dejstviya furatriha pri e'ndometrite korov [Pharmacodynamic rationale for the action of Furatrikh in case of bovine endometritis]. *Vestnik Ul'yanovskoj gosudarstvennoj sel'skohozyajstvennoj akademii*, 2014, vol. 1, pp. 98-102. (In Russian).

Авторлары туралы мәліметтер:

Габдуллин Досмукан Ермуханович* – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» ҚеАҚ, Қазақстан Республикасы, 090009, Орал қ., Жәңгір хан көш., 51, тел.: 87058764328, e-mail: dosya_gabdullin@mail.ru.

Қожаева Айгерім Романқызы – философия докторы (PhD), Халықаралық ынтымақтастық орталығының басшысы, «Шәкәрім университеті» КеАҚ, Қазақстан Республикасы, 071410, Семей қ., Глинки көш., 20А, тел.: 87000900624, e-mail: aigerim.kozhayeva@mail.ru.

Ертлеуова Балауса Отарғалиевна – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» ҚеАҚ, Қазақстан Республикасы, 090009, Орал қ., Жәңгір хан көш., 51, тел.: 87073475590, e-mail: Yertleu87@bk.ru.

Ищанова Айман Салимжановна – философия докторы (PhD), ветеринария және агротехнология институтының доценті м.а., «Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті» ҚеАҚ, Қазақстан Республикасы, 090009, Орал қ., Жәңгір хан көш., 51, тел.: 87771833152, e-mail: Aiman_86is@mail.ru.

Габдуллин Досмукан Ермуханович* – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии және агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», Республика Казахстан, 090009, г. Уральск, ул. Жангир хана 51, тел.: 87058764328, e-mail: dosya_gabdullin@mail.ru.

Қожаева Айгерім Романқызы – доктор философии (PhD), руководитель центра международного сотрудничества, НАО «Шәкәрім университет», Республика Казахстан, 071410, г. Семей, ул. Глинки 20А, тел.: 87000900624, e-mail: aigerim.kozhayeva@mail.ru.

Ертлеуова Балауса Отарғалиевна – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии және агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», Республика Казахстан, 090009, г. Уральск, ул. Жангир хана 51, тел.: 87073475590, e-mail: Yertleu87@bk.ru.

Ищанова Айман Салимжановна – доктор философии (PhD), и.о. доцента института ветеринарии және агротехнологии, НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», Республика Казахстан, 090009, г. Уральск, ул. Жангир хана 51, тел.: 87771833152, e-mail: Aiman_86is@mail.ru.

Gabdullin Dosmukan Yermukhanovich* – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Republic of Kazakhstan, 090009, Uralsk, 51 Zhangir Khan Str., tel.: 87058764328, e-mail: dosya_gabdullin@mail.ru.

Kozhayeva Aigerim Romankyzy – PhD, Head of the International Cooperation Center, Shakarim University NJSC, Republic of Kazakhstan, 071410, Semey, 20A Glinka Str., tel.: 87000900624, e-mail: aigerim.kozhayeva@mail.ru.

Yertleuova Balaussa Otargaliyevna – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Republic of Kazakhstan, 090009, Uralsk, 51 Zhangir Khan Str., tel.: 87073475590, e-mail: Yertleu87@bk.ru.

Ishchanova Aiman Salimzhanovna – PhD, acting Associate Professor, Institute of Veterinary and Agrotechnology, Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University NPJSC, Republic of Kazakhstan, 090009, Uralsk, 51 Zhangir Khan Str., tel.: 87771833152, e-mail: Aiman_86is@mail.ru.

МРНТИ 68.41.53

УДК 619:616.24-002.22/.28

<https://doi.org/10.52269/KGTD253129>

МОНИТОРИНГ ЭПИЗООТИЧЕСКОЙ И ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ ПО БРУЦЕЛЛЕЗУ В РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И В СУБЪЕКТАХ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Ергазина А.М.* – PhD, и.о. ассистента профессора кафедры ветеринарной медицины, НАО «Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы», г. Костанай, Республика Казахстан.

Аубакиров М.Ж. – PhD, заведующий кафедрой ветеринарной медицины, НАО «Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы», г. Костанай, Республика Казахстан.

Кайыпбай Б.Б. – доктор ветеринарных наук, профессор, главный научный сотрудник отдела бактериологии, ТОО «Казахский научно-исследовательский ветеринарный институт», г. Алматы, Республика Казахстан.

Мурзакаева Г.К. – PhD, старший преподаватель кафедры ветеринарной санитарии, НАО «Казахский агротехнический исследовательский университет имени С.Сейфуллина», г. Астана, Республика Казахстан.

Бруцеллез – это бактериальное зоонозное заболевание, вызываемое видами, относящимися к роду *Brucella* и приводящее к высоким экономическим последствиям в животноводстве. Поскольку бруцеллез является зооантропонозным заболеванием, то актуальным становится изучение распространения этого заболевания среди людей. Проведен сравнительный анализ и установлена прямая взаимосвязь количества людей больных бруцеллезной инфекцией со степенью зараженности сельскохозяйственных животных в районах Костанайской области. Представленные данные свидетельствуют о необходимости комплексного подхода к решению проблемы профилактики бруцеллеза как социально значимого заболевания.

Проведена оценка по заболеваемости бруцеллезом населения в Республике Казахстан за 2022-2024 годы по всем регионам и городам республиканского значения. Показано распределение заболевших бруцеллезом в республике по благополучным и неблагополучным по бруцеллезу населенным пунктам и хозяйствам. Отмечается, что наибольшее эпидемиологическое неблагополучие по бруцеллезу среди населения и животных на протяжении последних трех лет сохраняется в южных регионах Республики Казахстан (Алматинская, Жамбылская, Жетысуская, Кызылординская, Туркестанская области и г. Шымкент). Также, описаны риски возникновения заболеваемости бруцеллеза у населения, связанные с профессиональной деятельностью. Представлены результаты анализа статистических данных по бруцеллезу сельскохозяйственных животных Костанайской области, в том числе о количестве исследованного скота и количестве больных животных.

Ключевые слова: бруцеллез, заболеваемость, мониторинг, анализ, распространение, инфекция.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ Өңірлерінде және Қостанай облысының Субъектілерінде Бруцеллез бойынша эпизоотиялық және эпидемиологиялық ахуалдың мониторингі

Ергазина А.М.* – PhD докторы, ветеринариялық медицина кафедрасының профессоры ассистентінің м.а., «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті» КЕАҚ, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Аубакиров М.Ж. – PhD, ветеринариялық медицина кафедрасының меңгерушісі, «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті» КЕАҚ, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.